

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ**

На правах рукопису

Г Р И Н Ю К
Марія Миколаївна

**ДЕКОРАТИВНИЙ НАРОДНИЙ РОЗПИС
В ІНТЕР'ЄРІ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ХАТИ
(середина ХІХ-го — кінець ХХ-го століть)**

Спеціальність 17.00.06 -
Декоративне і прикладне мистецтво

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів - 1997

445/449

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00761761 (S)

Дисертація є рукопис.

Робота виконана у Львівській

Науковий керівник: кандидат мистецтвознавства,
професор
Голубець Орест Михайлович.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства,
професор
Лащук Юрій Пилипович;
кандидат мистецтвознавства,
доцент
Кравченко Ярослав Юхимович.

Провідна організація: Національний музей у Львові.

Захист відбудеться 12 червня 1997 року о ^{13.00} год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 04.12.01 Львівської академії мистецтв за адресою: 290011, м. Львів, вул. Куйбідовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської академії мистецтв.

Автореферат розіслано 12 травня 1997 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства

І. В. Голод

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Народний декоративний розпис, з властивим йому надзвичайним багатством різновидів і жанрів, здавна відомий в Україні як один з найпоширеніших і найцікавіших видів декоративно-ужиткового мистецтва. Цей яскравий прояв народної творчості широко побутував на Гуцульщині, з поч. XIX ст., а в окремих формах набув у цьому регіоні гиняткового розвитку і популярності. Досить згадати розпис на склі, знаний в оригінальних зразках гуцульського іконопису, знамените своїми сюжетними композиціями косівське і пістинське кахлярство, унікальний писанковий розпис, який і сьогодні займає в гуцульському мистецтві особливе місце, а також малювання на папері, що мало назву "мальовки" чи "мальовані косиці".

Більшість різновидів народного розпису на Гуцульщині мало вивчені. Основною причиною є те, що серед народних ремесел тут завжди виділялася різьба та інкрустація на дереві, ліжникарство (як унікальний вид народного ткацтва), килимарство, гончарство, далі кушнірство та гаптування. Такі ж види розпису, як наприклад, "мальовки", розпис на склі, хатній стінопис тривалий час, (аж до середини XX століття), трактувались як другорядні, примітивні, які не мають художньої вартості. Завдяки такій постановці питання вони занепадали як унікальні традиційні різновиди народного мистецтва.

Доля окремих видів розпису була складною. Про те свідчить хоча б такий факт, що народний розпис на склі заборонявся офіційною церквою, бо, як стверджувалось, не малювався професійними малярами і втратив всякі канонічні принципи іконописання, а далі радянський період вписав свою сторінку в історію знищення творів на будь-яку релігійну тематику.

Малюванням на папері регіону Гуцульщини зовсім не цікавилися мистецтвознавці, бо вважалося, що його як такого в цій місцевості практично не існувало. Вся увага до цього різновиду розпису була зосереджена на інших регіонах України (Поділля, Черкащина, Дніпропетровщина тощо), де на-

ЛНБ ім. В. Стефаника
Київ, Україна

стінний хатній розпис і розпис на папері і справді досягнули вершин. Крім цього, багато оригіналів декоративного розпису було втрачено ще й у зв'язку з недовговічністю їх існування (мальовки, настінне малювання, розпис печей, іконопис на склі). Не вивчався розпис на дереві, який побутував серед різноманітних засобів оздобу дерев'яних виробів і був специфічним у порівнянні з подібним малюванням інших сусідніх регіонів.

Згадані види народного розпису зникають, практично не залишаючи за собою слідів. Мине ще кілька років і ми можемо залишитись віч-на-віч з безліччю марних догадок про унікальні сторінки історії й культури нашого народу.

Водночас, постає очевидна проблема синтезу в мистецтвознавчому дослідженні численних засобів оздоблення гуцульського житла та формування його художньо-естетичного образу. Адже, окрім декоративного розпису, вагому участь у визначенні характерних ознак гуцульського інтер'єру відіграють такі різновиди народних ремесл, як ткацтво, вишивка, різьба та інкрустація на дереві тощо. Тому декоративний розпис потрібно розглядати у взаємозв'язку з іншими різновидами народного мистецтва. Лише таким чином можна визначити його роль у створенні своєрідного традиційного середовища, яке називаємо "гуцульським інтер'єром".

Отже, гуцульський народний декоративний розпис ніколи не розглядався в комплексі, як синтезуюче, багатогранне явище в організації інтер'єру житла. Актуальність такого дослідження є очевидною. Це підтверджує і огляд літератури. Він свідчить, що декоративний народний розпис на Гуцульщині далеко менше вивчений мистецтвознавцями, ніж будь-який інший вид народного мистецтва. Найдено О. у своїй єдиній поки що на Україні такого роду монографії "Орнамент українського народного розпису" виділяє відносно пізніше відкриття, а також територіально обмежене поширення окремих видів розпису, зокрема хатнього малювання, розпису печей та декоративного розпису на папері.

Спроби охарактеризувати хатній розпис відомі ще з кінця XIX століття. Щербаківський В., досліджуючи проблеми куль-

тури, історії, археології та мистецтвознавства, приділив в своїх працях значну увагу малярській і різьбярській оздобі хат, культових споруд, старовинній українській майоліці і порцеляні та писанкарству.

Відомі дослідники української культури, зокрема і Гуцульщини, Шухевич В., Крип'якевич І., Біляшівський М. частково торкалися в своїх працях проблем декоративного малювання та малярства і ужиткового мистецтва фільому.

Найбільш широкого мистецтвознавчого аналізу приділено народному декоративному розпису Дніпропетровщини, Черкащини, Поділля в працях Кржемінського І., Зарембського А., Глухенької Н., Шероцького К., Шепотьєвої М., Левитської Л., Берченко Е., Бежкович Д., Бутник-Сіверського Б., які творять цілу "енциклопедію" досліджень місцевої специфіки та характерних особливостей оздоблення сільського житла, декорування ужиткових виробів, настінного декоративного розпису, стильових ознак та авторських манер традиційного малярства. Та все ж найбільш ґрунтовною і узагальнюючою працею на тему настінного малювання і його похідних (мальовка) є згадана монографія Найдена О., де автор прагне охарактеризувати орнамент народного розпису як "функціональн., семантичну і художньо-образну цілісність".

Безпосередньо до оздобі житла західного регіону України і сусіднього пограниччя зверталася Добрянська І. В окремих працях вона характеризує орнаментику хатнього розпису Лемківщини, аналізує окремі солярні знаки орнаменту, притаманні цьому регіону Карпат, а також змістове значення елементів та мотивів орнаментику на стінах хат та прибудов.

Широке коло досліджуваних питань в контексті генези і символіки орнаментику піднімають відомі дослідники Рибаків В., Селівачов М., Павлуцький Г. та інші, які в тій чи іншій мірі аналізують в своїх працях змістове начало елементів орнаменту в різновидах ремесл Гуцульщини як основу "традиційного", що зберегло свій сенс з прадавніх часів до сьогоденішнього дня.

Вивченню проблематики комплексної оздобі і синтезу

в традиційному інтер'єрі присвячені окремі праці Жоголь В., Самойловича В.

В ряді публікацій дається характеристика окремим різновидам розпису. Так, іконопису на склі частково приділяли увагу українські науковці Кульчицька О., Откович В., Островський Г., а також польські дослідники Кжиштофович С., Грабовський, Удзелі С. та інші.

Вивченням кераміки Косівщини ХІХ - першої половини ХХ століть ґрунтовно займався Лашук Ю. Косівська кераміка для нього стала предметом глибокого творчого аналізу з наступним визначенням певних генетично-стильових ознак.

Чи не найбільшу увагу науковців, як місцевих так і зарубіжних, привертало гуцульське писанкарство, як один з найцікавіших різновидів народного розпису. Серед ряду уже названих дослідників (Шухевич В., Щербаківський В., Свенціцька В.) чільне місце займають праці польських етнографів Кольберга О. та Удзелі С.

Але найбільш цінним методологічним матеріалом в галузі писанкарства є ґрунтовні праці: Кулжинського С., Сумцова М., Соломченка О.

Якщо розглядати народний розпис Гуцульщини як цілісне явище, слід згадати відому монографію "Гуцульщина" та ілюстрований збірник Гобермана Д. "Искусство Гуцулов".

Невелику частину складають публікації в мистецьких часописах, що дають поодинокі короткі відомості з того чи іншого виду народного декоративного розпису.

Окремі види народного розпису Гуцульщини практично не вивчалися науковцями, зокрема, хатній настінний розпис та малювання печей (за винятком кахлярства), розпис на папері (мальовки) та малювання на дереві.

Загалом, огляд літератури показує, що декоративний розпис Гуцульщини ще не зазнав ґрунтовного вивчення, тим більше, в аспекті, який пропонується в нашій роботі. Виходячи з цього, була визначена основна мета дослідження - вивчення регіональних стильових особливостей і характеру побутування народного декоративного розпису в традиційному

інтер'єрі гуцульського житла, визначення перспективи його збереження і розвитку в творчості сучасних народних майстрів і професійних художників.

Поставлена мета обумовила наступні завдання дослідження:

- збір та систематизація фактологічного матеріалу;
- аналіз технологічних особливостей, процесів виникнення і розвитку різновидів народного розпису на території Гуцульщини;
- визначення стильових особливостей окремих різновидів народного розпису та їх місця в інтер'єрі гуцульської хати;
- окреслення стильової спорідненості орнаментики декоративних розписів з іншими видами народного мистецтва;
- визначення можливостей застосування і шляхів розвитку традицій народного розпису в творчості сучасних народних майстрів та професійних художників.

Хронологічні рамки дослідження окреслені серединою XIX-го-кінцем XX-го століть. Середина XIX ст. - період досягнення апогею в розвитку народних ремесел Гуцульщини, в тому числі і декоративного розпису. На зламі століть спостерігається спад в розвитку більшості видів народного мистецтва і зокрема в декоративному розписі, який триває до середини XX ст. В його третій чверті наступає своєрідне відродження популярності народного розпису.

Об'єктом дослідження були всі різновиди традиційного народного декоративного розпису, які побутують в інтер'єрі гуцульського житла, зокрема: хатній розпис і розпис печей, декоративна кераміка, декоративне малювання на склі, розпис на папері (мальовки) та народна картина, декоративний розпис на дереві, писанкарство.

В процесі роботи були обстежені колекції Львівського національного музею, музею етнографії та художнього промислу у Львові, Київського музею українського мистецтва, Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Косівського музею народних промислів Гуцульщини, Чернівецького етнографічного музею, Краківського етнографічного музею, Івано-Франківського краєзнавчого музею,

музею Косівського коледжу декоративного та вжиткового мистецтва, музею Гната Хоткевича в Криворівні, приватного музею родини Корнелюків в Косові, окремих приватних збірок, а саме: п. Гречко зі Львова, п. Параски Хоми з Чернятина, п. Сем'яніва з Косова, п. Яким'юка з Старих Кут, п. Струтинського з Косова, п. Поєніли-десуб-Мунте з Румунії. Було також проведено шлий ряд експедицій по регіонах Поділля, Гуцульщини, Буковини, Покуття, Закарпаття, Польщі, Румунії.

Методологічною осьюю дослідження є принцип комплексного вивчення численних засобів оздоблення житла (інтер'єру) і в тому контексті - вивчення синтезу декоративного розпису з іншими різновидами народної творчості.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше вводиться в науковий обіг великий обсяг фактологічного матеріалу, робиться спроба проаналізувати народний розпис Гуцульщини як цілісну систему декоративних прийомів і засобів, які використовувались в традиційному оздобленні житла. В роботі також подається характеристика та оцінка інтерпретації народного розпису в сучасних інтер'єрах досліджуваного регіону, визначаються можливості застосування традицій народного розпису Гуцульщини в сучасному професійному мистецтві.

Практичне значення полягає, насамперед, в тому, що матеріали дисертації послужать основою методичних рекомендацій і посібників для мистецьких закладів - Вижицького коледжу вжиткового мистецтва, Ужгородського та Львівського коледжів декоративного і вжиткового мистецтва, а також Косівського коледжу вжиткового та декоративного мистецтва, де метою створення спеціалізації "Декоративний розпис" було відновлення зникаючих видів і жанрів народних ремесел, які побутували і побутують на Гуцульщині - писанкарства, розпису на склі, дереві, папері тощо.

Матеріали дисертації принесуть користь працівникам музеїв, художніх салонів, мистецьких спілок, доповнять сторінки історії народного мистецтва України.

Впровадження. Результати дослідження знайшли застосування в розробці навчальних програм з “Основ композиції” та “Спеціальної композиції” для спеціалізацій “Художній розпис”, “Художня кераміка”, “Художнє ткацтво”, “Художня вишивка” Косівського коледжу вжиткового та декоративного мистецтва; послужили основою методичних рекомендацій до складання програм з спеціальних дисциплін другого рівня акредитації (бакалавратура), а також є джерелом системного впровадження в навчальний процес етнографічних практик.

Апробація роботи здійснювалася шляхом публікацій та виступів автора на наукових конференціях:

- наукова конференція Першого світового конгресу гуцулів “Гуцульщина: перспективи її соціально-економічного і духовного розвитку в незалежній Україні” (Івано-Франківськ, серпень 1993 р.);

- науково-практична конференція “Художня освіта в Україні і розвиток української академії мистецтва” (Київ, листопад 1993 р.);

- регіональна науково-методична конференція “Актуальні проблеми національного виховання молоді” (Івано-Франківськ, грудень 1994 р.);

- регіональна науково-теоретична конференція “Кераміка Косівщини. Проблеми дослідження.” (Косів, квітень 1997 р.)

Структура та об'єм роботи.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів та висновків, викладена на 162 сторінках машинопису. Окрім цього, до дисертації входить список літератури та список ілюстрацій. До роботи додається альбом із 170 ілюстрацій.

У вступі обґрунтовується актуальність дослідження, подається характеристика найважливіших джерел і літератури, визначається мета та завдання роботи, формулюється науково-практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі “Різновиди та образно-стильова характеристика декоративного розпису в інтер'єрі гуцульської хати” систематизується та аналізується зібраний фактологічний матеріал, визначається місце окремих різновидів декоративного розпису в оздобі інтер'єру. У зв'язку з цим, розділ складається

з шести підрозділів. У першому з них розглядається один з найдавніших засобів оздоблення народного житла - настінне малювання, коріння якого сягає прадавніх часів трипільської культури. Зроблено короткий сгляд типології гуцульського житла. Проведено також короткий аналіз його зовнішньої оздобы, адже було б невірно розглядати розпис інтер'єру у повному відриві від екстер'єру.

Розглядаючи орнаментацию гуцульських помешкань другої половини ХІХ ст., приходимо до висновку, що декорування хат в цьому регіоні мало не тільки функціональне, але й символіко-магічне значення. Малювання дверей, вікон, зрубів хат служило своєрідним оберегом від "злих духів". Подібна оздоба житла ще збереглася в гірських місцевостях до сьогоднішніх днів, хоч носить вже виключно декоративний характер (верховинський р-н, Яремча, Ворохта, Шешори, Прокурава, Брустурри, Річка, Космач).

В пізніші часи мотиви стінопису приходили в Гуцульщину з Поділля, Буковини, Молдавії, Румунії. Про це свідчить різноманітність орнаментики та її характер. Але гуцули сприйняли таке запозичення творчо, інтерпретували його на місцевому ґрунті, внесли свої традиційні елементи і мотиви.

Щодо розпису печей, то слід зауважити, що більшість науковців, які досліджували Гуцульщину, намагались спростувати інтер'єр гуцульської хати, створивши лише один його тип - з кахельною мальованою піччю. Насправді ж такі печі були тільки у заможних газдів, а в більшості помешкань - звичайні мазані, білені. В окремих регіонах вони розмальовувались, правда, більш скромно і стримано, ніж, скажімо, на Уманщині, Кам'янецьчині, Черкащині.

Вивчення зразків настінного малювання дозволяє зробити висновок, що цей вид народної творчості не був чужим для Гуцульщини, особливо на початку та в середині ХХ століття. Більше того, він має тут свої характерні художньо-стильові особливості. Зокрема, це присутність в орнаментіці симетрії і чіткого врівноваженого ритму, розмаїття колірної гами, яке тут проглядається чи не в кожному виді народного ремесла.

широке застосування анімалістичних мотивів як однієї з традиційних рис гуцульського декору.

В дугому підрозділі розглядається мальована декоративна кераміка як традиційна оздоба інтер'єру і одне з найяскравіших явищ в народній творчості гуцулів. Ми класифікували її за формами, а не за традиційною схемою огляду творчості окремих майстрів. Це дало можливість визначити декоративну роль кожного виробу в інтер'єрі, простежити еволюцію розвитку форм, декору, можливість їх авторської інтерпретації.

В підрозділі акцентується увага на феноменальному явищі в оздобі гуцульського інтер'єру - мальованих кахляних печах. Кахлярство - чи не єдиний різновид місцевої народної творчості, де майстер повністю звільняється від канонічних форм рисунку і одержує необмежену свободу в поєднанні всіх мотивів (сюжетно-тематичних, фігуративних, геральдичних). Саме цією композиційною особливістю відрізняється гуцульська кераміка від інших шкіл керамічного ремесла.

В подальшому розвитку керамічного промислу відзначаються тенденції поступового занепаду на зламі століть. Зокрема, майже повністю зникає мальоване кахлярство і його немовби увінчує творчість Кошака П.

Основною причиною такого явища стали соціально-політичні, економічні переми, швидкий ріст промисловості, що спричинило знищення приватного керамічного виробництва. Натомість виникають керамічні цехи як приклад колективного промислу, які переважно випускають низькосортну ужиткову або сувенірну продукцію.

З 70-их років розпочинається новий період у розвитку декоративної мальованої кераміки Косівщини. Місцеве гончарство розпочинає свій новітній творчий злет на професійному ґрунті, сформованому у Косівській промисловій школі (училищі), де в 1959 р. відкрився відділ "Художня кераміка". Далі 80-ті роки розкривають широку перспективу для розвитку декоративної кераміки як оздобы сучасного інтер'єру - відновлюється кахлярство, з'являються цілком нові форми виробів, вдосконалюється і урізноманітнюється декор, поширюється

об'ємна пластика. Традиційна кераміка набуває все більшої популярності, вона "виходить" за рамки сільського житла і стає окрасою сучасних житлових та громадських приміщень.

В 70-80-их роках в місцевому керамічному промислі появляється ціла когорта яскравих творчих індивідуальностей (подружжя Швеців, Зарицьких, Рьопки, Джуранюк В.), яка внесла нові художньо-естетичні цінності в традиційну мальовану кераміку Косівщини.

Чільне місце в духовній спадщині Гуцульщини займає розпис на склі. В гуцульській інтер'єр він вносив особливий колорит. В третьому підрозділі відзначається, що малювання на склі в Гуцульщину приходять з традиційних центрів цього давнього виду народної творчості Польщі, Словаччини, Румунії. Та все ж гуцульський розпис на склі одержав свою специфіку, свою особливу колористику.

Зробити ґрунтовне дослідження в цьому виді народного малярства в наш час досить не просто: з однієї сторони вагомою причиною є пізнє його відкриття на Україні, а з іншої - майже вщент вивезені з території Гуцульщини, Буковини, Покуття, Закарпаття твори знайшли притулок в близькому і дальшому зарубіжжі. Але не зважаючи на це, спробували визначити окремі групи ікон, які виділяються за характером рисунку, колірної гамою і навіть дерев'яними рамками.

Серед великої збірки музейних та приватних експонатів зустрічаємо підписи на іконах, що говорять про ймовірне походження твору: "Гуцульщина", "Гуцульщина-Покуття", "Буковина", рідше - "Косівщина". Вивчивши характерні ознаки поодиноких зразків іконопису Косівщини, шукали їм аналогів по всіх відомих нам збірках і виділили ряд ікон в єдину групу. На основі їх вивчення можемо стверджувати, що хронологічні рамки побутування іконопису на склі співпадають з розквітом косівської кераміки. В обидвох видах розпису є спільна особливість. До такого висновку, зокрема, приводить жива пластика вільних графічних ліній на склі, що, безпосередньо, перегукується з подібним "ритуванням" в кераміці.

Виходячи з наведених прикладів, допускаємо, що корені

місцевого малярства на склі, окрім Богородчанського осередку, вартує шукати в межах Косівщини, регіону, де було розвинуте гончарство. Підтвердженням вище сказаного можуть служити знайдені нами осередки розпису на склі і зразки пізнішого періоду (першої пол. XX ст.) в навколишній місцевості (Пістинь, Іллінці, Вел. Рожан, Косів, Кути, Яворів).

Малярство на склі 50-60 років, хоч не масово, але зберігалося в окремих селах Гуцульщини. Однак, байдуже ставлення до мистецтва народного малярства як до "примітиву" сприяло його зникненню.

В четвертому і п'ятому підрозділі першого розділу зконцентровано увагу на різновидах декоративного народного розпису, яким найменше, а то й зовсім не приділялась увага мистецтвознавців. Передовсім, це малювання на папері, а також народна картина та розпис на дереві.

Доля розпису на папері, що побутував на Гуцульщині й Буковині в 50-60-их рр. XX ст., аналогічна місцевому стінопису, але якщо про останній хоч в якійсь мірі згадується в окремих джерелах, то місцеві "мальовки" вважались дешевим народним примітивом. Далеко не такі висновки роблять з цього приводу поляки. Наприклад, в кількох залах Краківського етнографічного музею експонують кращі зразки наївного народного мистецтва. У нас же, в той самий час, коли петриківські розписи набули світового значення, карпатські "мальовки", які побутували на протязі кількох десятків років в синтезі з іншими видами народної творчості (вишивкою, килимарством, писанкарством) і вносили в традиційну культуру свіжий національний колорит, залишились тільки "цяцькуванням". Ми визначаємо малювання на папері в регіоні Гуцульщини як окремих різновид розпису. На перших порах "мальовки" були занесені в Гуцульщину з Буковини та Покуття і набули найбільшої популярності в оздобленні гуцульського інтер'єру в 50-х роках.

Місцеве малювання значною мірою відрізняється від аналогічного розпису Поділля, Уманщини, регіону Петриківки і т. д. В роботі подається характеристика художньо-стильових

особливостей розпису Покуття та Гуцульщини, які дають підстави віднести окремі "мальовки" до колективного малювання (цехового виконання), інші - до авторсько-індивідуальної творчості (Параски Хоми, Марії Корнелюк та інших).

До авторсько-індивідуального виконання належить і народна картина, що побутувала на Гуцульщині та Покутті до 80-х років ХХ ст. Окрім мотивів традиційних для всієї України, що зустрічаються значно рідше, в народній картині Карпат притаманні свої улюблені образи і сюжетні композиції ("Гуцул з трембітою", "Гуцул, що пасе ягнят", "На полонині", "Гуцулка Ксеня" та інші). Водночас, цей вид народного малярства на Гуцульщині не став таким символом та традиційною закономірністю як в центральних регіонах України, де присутність народної картини, зокрема "Козака Мамая", набуло національного, навіть символічного змісту.

Декоративне малювання на дереві в регіоні специфічне за своїми художньо-стильовими ознаками в порівнянні з іншими регіонами. Насамперед ставимо наголос на тому, що на території Гуцульщини розвивалось малювання, яке мало суто традиційне коріння - тонування елементів орнаменту природними фарбниками. Найчастіше зустрічається таке малювання в орнаментальних скринях ХІХ ст.

Водночас в цей період існувало малювання на дереві зовсім іншого плану. Повсюдно зустрічаються фігурні "трійці", придорожні хрести, різноманітне начиння хатнього і культового призначення, розмальовані поверх пластичної різьби контрастними кольорами. Таке малювання притаманне саме Західній Україні і зокрема Гуцульщині. Нами зроблено спробу проаналізувати ймовірність появи його на об'ємній формі у зв'язку з приходом на Україну стилю барокко з країн Європи.

З початку ХХ ст. спостерігається ще один прояв малювання на дереві - це розпис меблів за аналогією орнаментованих скринь, а згодом зароджується так званий "ріжковий" розпис, який побутує виключно в декоративних речах. Таким нововведенням в гуцульське малярство сприяла Коломийська школа деревного промислу, що спрямувала методику навчання на відродження гуцульських традицій в обробці дерева.

Загалом, можна стверджувати, що розпис на дереві в Гуцульщині розвивається за своїми, характерними тільки цій місцевості, художньо-стильовими особливостями і явно виділяється серед аналогій будь-якого іншого регіону. Різьба та інкрустація на дереві, яка в цій місцевості мала пріоритетне значення, насамперед привернула до себе увагу науковців і витиснула з поля зору розпис. Про нього ніхто не згадує, як про різновид художнього декорування дерева, що займає відповідне місце в народній творчості гуцулів впродовж останніх двох століть.

Писанкарство (підрозділ 1.6) на перший погляд не має безпосереднього відношення до оздоби інтер'єру. Писанка - насамперед, ритуальна, культова річ, основний релігійний символ у святкуванні Воскресіння Христового.

Водночас, Щербаковський В. називав писанку "однією з важливих хатніх оздоб". Бо й справді, після свят вона посідала чільне місце в інтер'єрі і зберігалася в ньому довший час в мисці на столі, в обрамленні образів, підвішувалась на сволоках, на кути стін. Існувало повір'я про магічне і заклинальне значення писанки в помешканні.

В розділі визначається стильове спрямування писанкарства на Гуцульщині, окреслено значимість виробів цього виду розписів в інтер'єрі, а також піднята проблема занепаду осередкової стильовості цього унікального виду ремесла (в останні роки поняття "гуцульської" писанки звузилося до розуміння "космацької"). Присутність писанок в інтер'єрі стало традицією. Різниця лише в тому, що в минулому писанка відігравала магіко-символічну роль в житті, а в сучасному помешканні - це унікальний витвір мистецтва, що є компонентом прикраси і оздобу інтер'єру.

У *другому розділі* "Стильова спорідненість декоративного розпису з іншими видами народного мистецтва" розглядаються проблеми синтезу декоративного розпису в багатогранній оздобі гуцульського інтер'єру. В результаті вивчення картини розвитку ремесел окремих регіонів Гуцульщини вимальовується певна єдина гармонія барв і колоритів. Синтез різних видів

народних ремесел позначається стильовою спорідненістю форм, декору, колірного вирішення (підрозділ 2.1). Разом з тим, своєрідний стиль мистецтва, який характеризує в даному випадку Гуцульщину і формується як регіональний, об'єднує в собі осередкові мистецькі школи (стилі).

Чому так виразно окреслюються границі "традиційного" у близьких і малих за площею регіонах, чому відбувається своєрідний синтез усіх естетично-художніх якостей народної творчості кожного села, династії, окремих індивідуальностей? Ці питання є одними з найактуальніших в поставленій нами проблемі. Але саме так започатковується традиція "регіонального", "осередкового", "індивідуального", створюючи особливості місцевого стилю як складової національної культури.

В розділі визначається ряд основних причин, що впливають на стиль, специфіку, унікальність та канонічну стабільність в розвитку місцевих промислів, зокрема: відмежований та осілий спосіб проживання, що зумовлений гірським ландшафтом; володіння майстром кількома видами промислу; відсутність розвиненої торгової мережі, що не сприяла широкому впливу історичних чинників; використання місцевої сировини та одних і тих же барвників для виробів різних видів промислів.

В багатстві ониментальних мотивів спостерігається як архаїчний багатовіковий, так і сучасний короткочасний розвиток, який встиг за відносно короткий термін забезпечити собі "канон" і новотворчу традицію в окремих місцевостях. Характеризуючи спорідненість в символіці орнаментальних мотивів (підрозділ 2.2) та визначаючи характерні регіональні особливості в орнаментіці декоративного розпису й інших видів ремесел, ми скористалися класифікацією елементів та мотивів декору на найбільш типові групи - геометричні, рослинні, зооморфні та антропоморфні.

Найбільш типовими і характерними для гуцульської орнаментики є геометричні (гомогенні та гетерогенні) елементи, від найпростіших лінійних мотивів до різноманітних складних геометричних конфігурацій. В нашому дослідженні ми вико-

ристали номінаційну систему, яку запропонував Селівачов М. в своїй праці "Номінальні мотиви української народної орнаментики".

В роботі детально розшифровується кожна номінаційна група геометричних елементів, подається розвиток кожного елементу та характер його творчого впровадження в декор того чи іншого виду ремесла.

В характеристиці рослинних мотивів підкреслюється далеко пізніша їх поява на Гуцульщині. XVIII-XIX століття принесли барокову хвилю орнаментики насичених динамічних форм. Але найбільш типовими і характерними для народного мистецтва Гуцульщини є зооморфні та антропоморфні зображення. В своїй глибинній суті вони несуть споконвічні традиції, що сягають найдавніших часів язичества, Скифії, Трипілья. Основна увага звертається на семантичний зміст та еволюцію зооморфних та антропоморфних зображень в декорі гуцульських ремесел.

В третьому розділі "Інтерпретація традиційного декоративного розпису у творах сучасних народних майстрів та професійних художників Гуцульщини" робиться спроба проаналізувати розвиток специфічного прояву народної творчості на сучасному етапі, простежуються можливості застосування і шляхи розвитку традицій як в творчості сучасних народних майстрів так і на ґрунті професійної школи. Основою для останньої є головним чином функціонування Косівського та Вишніцького коледжів декоративно-ужиткового мистецтва. Вони практично впродовж століття формують спеціалістів, які у своїй творчості визначають дієвість системи традицій в промислах та в індивідуальних пошуках.

В останнє десятиліття спостерігається повернення художників-професіоналів до такого різновиду декоративного розпису, як розпис на склі. На нашу думку, це є результат зацікавлення та активної популяризації його етнографами та мистецтвознавцями.

Орнаментика писанкового розпису залишається чи не основним джегелом інтерпретації в творах професійних худож-

ників. Сьогодні вона широко застосовується в оздобленні інтер'єру, в сучасному художньому ткацтві, різьбі на дереві, художньому вишиванні, порцеляні, гравіруванні на металі та інших видах декоративного мистецтва.

В цей період спостерігається також інтерпретація орнаментальних мотивів гуцульської кераміки у монументально-декоративному мистецтві (панно інтер'єрного чи екстер'єрного призначення).

Рідкісним явищем на Гуцульщині є відтворення декоративного орнаментального мотиву на папері. В сучасному інтер'єрі декоративний розпис на папері "не прижився", хоч були часи, коли в Гуцульщині мало не всі стіни помешкання були обвішані "мальовками".

Спостерігаємо випадки, коли поняття "інтерпретації" трактується художниками як "трансформація" характерного орнаментального мотиву з одного виду декоративного мистецтва в інший. В цьому плані покажемо є негативний приклад Коломийської гончарної школи, де практикувалось нарочите перенесення орнаментики вишивки, різьби та інкрустації по дереву на керамічний виріб чи сучасне впровадження сюжетних композицій Бахматюка О. у декор порцеляни. В таких випадках, коли немає розуміння першооснов народного мистецтва, його особливої художньої мови, майстер чи художник не може піти даліше копіювання.

Тут ми підходимо до межі, де професійне чи народне мистецтво, втрачаючи свою суть, виявляє небезпеку переростання в "кіч". В роботі аналізується ряд причин цього явища в мистецтві Гуцульщини.

Загалом можемо констатувати, що сучасна інтерпретація традиційного декоративного розпису розвивається різними шляхами, в кожному з яких є позитивні та негативні явища. Окремі жанри декоративного розпису супроводжуються ґрунтовним професійним переосмисленням, дбайливим ставленням до місцевого стилю і традицій. Такий підхід притаманний професійним школам, які базуються на вивченні місцевої мистецької спадщини. До цього напрямку прилучаємо твор-

чість більшості сучасних народних майстрів-аматорів, які дотримуються канону в своїх творах. Їх "консервативність" нерідко приносить далеко більшу користь народному промислу, ніж поверхове "новаторство".

У висновках викладаються підсумки дослідження.

На основі зібраного і систематизованого фактологічного матеріалу, його порівняльного і науково-теоретичного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. Народний декоративний розпис Гуцульщини у своєму різноманітті є органічною складовою мистецької спадщини регіону. Його комплексне вивчення в інтер'єрі гуцульського житла дало можливість виявити загальну картину розвитку, окреслити певні тенденції синтезу і спільну стилістику.

2. Настінне малювання і розпис печей, зазнаючи різносторонніх впливів, набули найбільш інтенсивного розвитку на всій території Гуцульщини в 50-их роках ХХ століття. Його еволюція виразно позначилася не тільки типовими традиційними факторами, але й оригінальністю авторського вирішення, а також випадковими явищами, які не мали місцевого підґрунтя. Водночас сучасна "єврогієзація" побуту і культури хоч і закономірна, проте несе загрозу певної нівеляції місцевої стилістики архітектури та оздоблення інтер'єру.

3. Декоративна кераміка займає в інтер'єрі гуцульського житла одне з пріоритетних місць. Набувши найбільшого розквіту в середині ХХ століття, вона стала одним з найяскравіших проявів творчості місцевих жителів. В кінці ХІХ—поч. ХХ ст. в місцевій кераміці спостерігається очевидний занепад. Ще відчутнішим він став в середині ХХ століття. Натомість в 70-і - 80-і роки піднімається хвиля відродження гуцульської кераміки, чому зокрема сприяє діяльність відділу гончарства Косівського училища народних художніх промислів. В цей час майже повністю виходить зі вжитку утилітарна кераміка і вироби стають чисто декоративними, виступають одним з ефектних засобів індивідуалізації сучасного інтер'єру. В даний час в зв'язку з соціально-економічними

труднощами, втратами матеріально-технічної бази виникає загроза загибелі традиційної мальованої кераміки Гуцульщини.

4. Розпис на склі займає важливе місце в оздобі інтер'єру гуцульського житла середини XIX століть. На формування місцевої специфіки та стилістики цього різновиду розпису мали очевидний вплив галицька іконописна школа, зокрема Богородчанський осередок і, безумовно, інші види народної творчості (стінопис, мальована кераміка, особливо розпис на кахлях тощо), що побутували в той час в регіоні.

5. Малювання на папері поширюється в Гуцульщині з регіонів Поділля, Буковини, Молдавії, Румунії. Будучи широко розповсюдженими в 50-их роках XX ст., цей різновид народного розпису практично зникає в кінці 70-их років. Сьогодні в цьому жанрі працюють лише поодинокі майстри, творчість яких нагадує про колишню популярність "мальовок" на Гуцульщині. Приблизно в такі ж хронологічні рамки побутування вписується народна картина, яка на Гуцульщині мала свій характерний сюжетно-образний виражальний зміст.

6. Декоративне малювання на дереві, що побутувало в Гуцульщині в різних проявах впродовж двох останніх століть, має в своїй суті традиційне місцеве підґрунтя. Воно вирізняється оригінальними і специфічними рисами в порівнянні з аналогічним розписом інших регіонів.

7. Серед різновидів народного розпису чи не найбільш популярним в побутуванні на Гуцульщині є писанкарство. Воно виконує синтезуючу роль і несе великий вплив на стилістику орнаменту інших видів народної творчості, в інтер'єрі житла сприймається як декоративний і духовний акцент.

8. Проведений порівняльний аналіз фактологічного матеріалу дозволяє робити висновок, що народний декоративний розпис в Гуцульщині зберігає внутрішньо-стильову спорідненість між окремими різновидами, а також органічно входить у феномен місцевої народної творчості. В колірній гамі, композиційних вирішеннях та ритмічних укладах орнаменту проглядаються очевидні синтезуючі тенденції і взаємовпливи.

9. Зібраний фактологічний матеріал та його теоретичне оп-

рацювання свідчить про широкі можливості застосування традицій народного декоративного розпису в творчості сучасних майстрів і професійних художників.

10. Водночас, зроблений аналіз сучасного стану декоративного розпису в Гуцульщині дозволяє визначити певну тенденцію занепаду, а в окремих випадках прояви "кічу", що породжує низький естетичний рівень творчості, несмак і відверту халтуру.

Та незважаючи на це, позитивні явища в творчих процесах переважають, потребують постійної підтримки, популяризації і оцінки фахівців.

Публікації з проблематики дисертації:

1. "Своє обличчя" більше до лица // Писанка. - 1994, - с. 34;

2. Таланти в родині Столашуків // альманах "Гуцульщина" - 1994. - с. 14-15;

3. Роль предмету "Основи композиції" у збереженні національних традицій вжиткового мистецтва Гуцульщини // матеріали регіональної наукової методичної конференції "Актуальні проблеми національного виховання молоді". - Івано-Франківськ, - 1994;

4. Інтерпретація орнаментики писанок в різних видах ужиткового мистецтва // Писанка, - 1997, - N 1, - с. 17-19.

5. Косівський коледж прикладного та декоративного мистецтва імені В. І. Касіяна // путівник - Львів, - 1996;

6. Роль народних традицій у створенні професійної школи художньої кераміки Косівщини // збірник наукових праць регіональної наукової конференції "Кераміка Косівщини. Проблеми дослідження. - Косів, - 1997;

7. Andrzej Polec. Distant Cilens and Moors. // - Praga., - 1997 (в співавторстві).

Hrynyuk M. N. Decorative Folk Painting in Hutsul Chata Interior (middle of the XIX c. - ending of the XXc.)

Dissertation presented for Candidate Degree in the Theory and History of Art. Speciality 17.00.06 - decorative and applied art.

Lviv Academy of Arts. Lviv, 1996.

The manuscript presented for defence is a complex investigation of decorative painting in decoration of gutsul chata interior. Style peculiarities of traditional painting varieties are studied, its place and correlation with a number of other points of folk creation are marked. Evolutionary changes of the principles of interior decoration are analysed by means of painting. The possibility of use and steps in development of folk painting traditions in Hutsulschyna modern professional decorative art is marked.

Key - words: decorative painting, painting ceramics, icon painting on the glass, "pyssanka", tradition, synthesis, interpretation.

Гринюк М. Н. Декоративная народная роспись в интерьере гуцульского жилища (середина XIX - конец XX ст.)

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.06 - декоративное и прикладное искусство.

Львовская академия искусств, Львов, 1997.

Защищается рукопись, содержащая комплексное исследование декоративной росписи, присущей в украшении интерьера гуцульского жилища. Изучены стилевые особенности разновидностей традиционной росписи, обозначается ее место и взаимосвязь с множеством иных явлений народного творчества. Проанализированы эволюционные изменения росписи. Обозначена возможность использования и шагов развития традиций народной росписи в профессиональном искусстве Гуцульщины.

Ключевые слова: декоративная роспись, расписная керамика, иконопись на стекле, писанка, традиция, синтез, интерпретация.

Підписано до друку **22.05.92** . Формат 80x84/16. Папір друк. №1. Друк.
офсетн. Умовн. фарбо-відб. 1,5. Обл. видарк. 1,6. Тираж 100. Зам. **92**.
Машинно-офсетна лабораторія Львівського університету
ім. Івана Франка. 290602 Львів, вул. Університетська.

45/698

Ав 37.870

МЦСТ.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

ИЕР

МЦСТ